

SVENSK-NORSK

DEBATT¹

Av konsulent KNUT GETZ WOLD, Oslo

ALLE som fulgte utviklingen av de politiske forholdene mellom det krigførende Norge og det nøytrale Sverige i de fem lange årene etter 9. april 1940, var klar over at etter Norges frigjøring måtte det følge en meningsutveksling mellom de to land med sikte på å klare opp det som er skjedd. Og denne debatten er også kommet, men den har ikke vært så klargjørende som mange hadde ventet. Nå ville det selvsagt ikke være rimelig eller riktig å regne med at en i en slik debatt skulle nå fram til full enighet om alle punkter av betydning. Hva som er alvorligere enn det, er imidlertid at ordskiftet i Sverige og i Norge synes å være ført fra så ulike utgangspunkter at en ikke en gang har debattert på felles grunnlag. Forfatteren av denne artikkelen fikk et sterkt inntrykk av dette forholdet under et svensk-norsk ungdomsstevne som den svenske forening Norden arrangerte på Ingesund Folkhögskola ved Arvika i oktober i år. Og det er som resultat av ordskiftet på dette møtet, hvor fra svensk side særlig deltok dosent Edvard Thermanius og rektor Waldemar Dahlgren, at denne artikkelen er blitt til.

Med fare for å gjøre meg skyldig i mistolkning vil jeg våge å antyde problemstillingen slik den tar seg ut fra svensk side noenlunde slik: I ukene etter at Norge var blitt fritt, mottok Sverige tallrike og hjertelige vitnesbyrd om Norges og det norske folks takknemlighet over Sveriges støtte og hjelp gjennom krigsårene. I denne takken inngikk også en uttalt erkjennelse av at Sveriges nøytralitet hadde vært til fordel for Norge. Samtidig hyllet imidlertid det norske folks talsmenn i varme og dyptfölte ordelag de menn som vi er kommet til å betrakte som våre nærmeste venner i Sverige: Ture Nerman, Israel Holmgren, redaktörene Bo Enan-

¹ Svensk Tidskrift publicerar gärna efterföljande uppsats, såsom ett led i strävandena att genom öppen ärlig debatt undanröja misshälligheter under kriget mellan norrman och svenskar. Tidskriften vill besvara uppsatsen i nästa häfte.

der og Selander og deres meningsfeller og over dem alle: minnet om professor Torgny Segerstedt. Hvordan kan det gå til, spør en seg på svensk side, at Norge samtidig erkjenner nytten av Sveriges nøytralitet og hyller disse menn, hvis politikk ville ført Sverige inn i krigen og gjort støtten til Norge umulig?

Sett fra norsk side kan et lignende irritasjonsmoment i denne saken kanskje formuleres slik: Da Norge iværbrakte Sverige sin takk for dets innsats til støtte for det norske folk, ble denne takken av flere svenske aviser vendt mot de menn som under krigen hadde stått i opposisjon mot den svenske regjeringens utenrikspolitikk. Der kan dere se, omtrent slik be det sagt, selv deres venner i Norge forstår nu at regjeringen hadde rett og dere urett. På norsk hold vakte det misstemning at den oppriktig følte takken på denne måten skulle bli brukt mot dem vi betrakter som våre aller nærmeste venner i Sverige.

I Stortingets møte den 16. juni 1945 sa statsminister Nygaardsvold bland annet følgende:

»Jeg vil også takke Sverige og Sveriges folk, ikke bare for den hjelp og støtte de ga de nordmenn som var nødt til å ta seg over til Sverige, men også for den støtte de ytet Norge og det norske folk.

Vi behøver ikke legge skjul på at det var en tid, især i det første av disse fem år, hvor det norske folk så med forbauselse, ja, med misnøye på Sveriges holdning. Nå når vi igjen er herrer i vårt eget hus, nå når Norge igjen er et fritt land, kan vi se mer uhildet på de foreteelser som avlet misnøye og mistro i Norge. Vi ser nå at det største for Sverige i de dager var å hindre at krigens gru og redsel også bredte seg over Sverige, og nå kan vi være så pass ærlige at vi erkjenner at Sveriges nøytralitet var en lykke for Norge og det norske folk. De misforståelsens skyer som samlet seg over Nordens horisont i disse krigens år, er delvis borte.»

Noen dager senere uttrykte utenriksminister Trygve Lie sin erkjentlighet og Norges takk for Sveriges økonomiske imøtekommenhet. Og han sluttet seg til »statsminister Nygaardsvolds vakre ord til Sverige».

På den norske forening Nordens minnemøte for professor Segerstedt i Universitetets Aula den 27. september 1945 uttalte foreningens formann, direktør Harald Grieg:

»I dag strømmer mange varme takkens tanker over Kjölen. Vi er Sverige dypt takknemlig for enestående gjestevennskap mot tusener av landsflyktige landsmenn, for storslagen humanitær hjelp

og fordi det var takket være en svensk manns oppofrende innsats at mange gode nordmenn som vi næsten hadde oppgitt håpet om å se igjen, allikevel kom hjem til Norge.

I dag står det vel dessuten klart for de fleste her til lands at det til syvende og sist — tross alt — var en fordel også for vårt land at Sverige forble nøytralt, mange medgir vel også at det *måtte* koste noe å bevare nøytraliteten.»

Både den takken og det synet på Sveriges nøytralitet som kom til uttrykk i disse uttalelsene — og i talløse andre — har sikkert tilslutning fra det store flertall av det norske folk. Denne oppfatningen er basert på erkjennelse av at om Sverige hadde gått inn i krigen i 1940 eller de første par årene etter, ville landet blitt nedkjempet etter noen måneder uten å være i stand til å bringe Norge eller dets allierte effektiv støtte i krigen. Om Sverige hadde vært okkupert, ville motstandsbevegelsen i Norge ikke vært i stand til å ta den risiko den nå kunne ta fordi deltakerne om nødvendig hadde en retrettvei åpen. Meldinger og materiell ville ikke kunne blitt sendt over Sverige til Norge. De norske vepnete styrker i utlandet ville ikke kunne fått tilslutning fra alle de ungdommer som dro ut over Sverige for å slutte seg til kampen. Det norske folk ville ikke kunne fått den veldige humanitære hjelp fra Sverige som bidro til å holde motstandsviljen og moralen oppe. Og sist men ikke minst de store mengder av opplysningsstoff som strømmet over grensen fra den frie verden, ville ikke kommet i tilnærmet samme omfang.

Selv om en erkjenner at Sveriges nøytralitet var en stor fordel for Norges kamp, er det imidlertid dermed naturligvis ikke sagt at de avvikelser fra den strenge nøytralitet til fordel for Tyskland som Sverige gjorde i de første årene av krigen, var de minst mulige. Uansett hvor nær en etterhvert måtte komme oppklaringen av disse spørsmål, vil det alltid være rom for meningsforskjell her. Fra norsk side ligger det nær å se forholdet slik at opposisjonen i Sverige mot regjeringens utenrikspolitikk var verdifull fordi den stadig tvang regjeringen til å søke å begrense innrømmelsene til hva den kunne forsvare overfor folket. I så måte kunne opposisjonen ha sin verdi også der hvor dens egne oppfatninger skjøt over målet. — Et annet synspunkt må også nevnes: Vi hadde sett i Norge hvordan en fåtallig klikk quislinger kunne utrette stor skade, fordi de ikke var brakt under kontroll på forhånd. Det var ingen grunn til å tro at de svenske nazister i en gitt situasjon ville spilt en mindre farlig rolle. Og de som satte

sökelyset på disse folk og deres virksomhet, gjorde en, også fra norsk synspunkt, verdifull innsats.

Likevel ville en ta fullstendig feil om en på svensk side gikk ut fra at den stilling som Torgny Segerstedt, Ture Nerman, Israel Holmgren og deres meningsfeller inntar i det norske folks bevissthet i første rekke skyldes deres syn på den svenske utenrikspolitikk eller deres kritikk av Sveriges regjering. Deres syn på disse spørsmålene er det meningsforskjell om i Norge som det er det i Sverige. Men det finnes ingen meningsforskjell om hva de har betydd i vårt fedrelands frihetskamp.

For å forstå dette må en gå tilbake til den stilling Norge befant seg i i 1940 og 1941, da hele det europeiske kontinent syntes å ligge for Tysklands føtter, da Hitlers armeer syntes å feie all motstand tilside som en uimotståelig flodbølge. For en utenforstående, »objektiv» vurdering måtte vår stilling nærmest synes desperat. Vi stod med ryggen mot veggen, ensom og forlatt, gjennom et helt år med Storbritannia som den eneste aktivt kjempende forbunds-felle i verden. Vi var et folk i ytterste nød, i kamp for selve det å være til. For å reise motstandsviljen og styrke utholdenheten i det norske folk under de omstendighetene krevdes det ikke i første rekke evne til kjølig utenrikspolitisk tenkning og kald vurdering av den militære situasjon. Det krevdes mot og tro og tross. Nordahl Grieg og Arnulf Øverland tendte den gnisten. Segerstedt og Nerman gjorde det også.

Segerstedt var den talentfulleste liberale journalist i Europa. Fra første time nazismen tok makten i Tyskland hadde han forbeholdsløst stilt sine evner inn i kampen mot den. Ved universitetsjubileet i Göttingen da mange av oss norske akademikere var opprørt og fortvilet over at vårt universitet ville nedverdige seg til å la seg representere, fant vi styrke i Segerstedts flengende hån: »Glöm ej att det klibbar blod vid den hand som välkomnar er.» Da den fjollete takk og hyllest til München-politikkens menn bredte seg også i Skandinavia, var hans ord like skarpe og hensynsløse i formen som de var klare i tanken.

I de første tunge årene etter 9. april var det aldri noe forbehold eller noen nøytral varsomhet i Segerstedts ord til Norge, som nådde fram på talløse veier og var en styrke og oppmuntring i kampen:

»Norge kommer att gå ur prövningarna mera grundmurat och fast byggt på nationell grund än förut. Det kommer att intaga en heders-

plats bland Europas stater. Vad det nu får utstå skall lägga grunden också till en andlig storhetstid jämförlig med den vari dess frigörelse för ett århundrade sedan i sinom tid gick i blom. Det är en hård och svår och tung tid Norge genomlever. Dock bär det icke förgäves dess bördor. Det stora i människolivet är icke triumfens upplevande utan de hårda ödenas hjältedater, som leda fram till denna triumf.»

På den tiden disse ordene ble skrevet, var det ikke mange i Sverige som talte slik til Norge. Og det var ingen som talte bedre. La det så være at det kanskje var noen som vurderte enkelte utenrikspolitiske forhold riktigere. Enten det nå var så eller ikke, er det i alle fall et ganske annet spørsmål.

Et annet navn må nevnes, professor Israel Holmgren. Her har kanskje misstemningen på svensk side vært størst. Ved Oslo Universitets første årsfest etter frigjøringen ble Holmgren utnevnt til æresdoktor. Ved samme høve lot han seg intervju av Morgenbladet og uttalte herunder bl. a.:

»Om vi var kommet med i krigen, ville Per Albin Hansson, Vougt og Sköld nå ha sittet arrestert likesom de tilsvarende personer i Norge og Frankrike.»

Denne uttalelsen vakte sterk kritikk på svensk side. Og la oss fra norsk side åpent si at vi meget vel kan forstå de følelser det må vekke i Sverige å se landsmenn felle slika uttalelser i Norge om sitt eget lands ledende menn. Men utnevnelsen av professor Holmgren til æresdoktor ved Oslo Universitet har selvsagt ingen forbindelse med oppfatninger som den ovenfor siterte. Kanskje det kan bidra til å klarlegge forholdet å nevne at forfatteren av denne artikkel för avreisen til England hösten 1941 var tilstede på et stort möte i Stockholm, hvor Israel Holmgren var en av hovedtalerne. De allierte land var den gang overalt på defensiven, tyskerne stod utenfor Moskva. Men Holmgren vaklet ikke i sin tro. Han kjempet for samme sak som Norge, han stilte seg helt og uforbeholdent på vår side. Han gjorde mer enn det. Han så vår kamp som en del av de Forente Nasjoners felles krig for livet, han talte om Englands utholdenhet og om Sovjet-Samveldets kamp for sin egen og andres liv og frihet. Det var de samme tanker som vi tenkte selv, og de ble svært vanlige siden, også i Sverige. Men de var det ikke den gang. Og vi kan ikke se det anderledes enn at alt som ble gjort og sagt för El Alamein og Stalingrad, veier tusen ganger tyngre enn det som hendte etter. Vi kan ikke la være å se på Israel Holmgren som en av våra nærmeste venner

i motgang og nød, uansett hvor vel eller hvor lite vel fundert enkelte av hans politiske oppfatninger måtte være.

Og til slutt Ture Nerman. Alle nordmenn vet hva han og Trots Allt! har betydd for Norge og Norges kamp. Kanskje var problemstillingen forenklet, kanskje ble det sett bort fra mange hensyn som burde vært tatt. Men for oss var Nerman først og fremst stridsmann i felles kamp.

Hvordan kan det så gå til at så mange svensker ser forskjellig på dette? Kanskje det kan bidra til å klare opp forholdet om en tar for seg disse linjene av Ture Nerman som så ofte siteres:

»Här tegs till dådet officiellt. Mandom och mod tog slut.
En viskning kunde ju höras till Vår Herre söderut.
Du heliga småstatsvishet, ni hukande hänsyn som tror
att ett folk kan döva sin känsla för sin lidande tvillingbror!»

Når en svenske leser disse ordene, fester han seg antagelig først og fremst ved den foraktfulle kritikk de inneholder av Sveriges ledende menn. Han føler kanskje at denne kritikken er urettferdig fordi han har tillit til og aktelse for disse menn, og fordi han ikke finner noen grunn til å tvile på at om de ble stilt overfor den samme prøve som Norges regjering ble stilt overfor den 9. april 1940, skulle de ikke bestå prøven på dårligere vis. Han føler at ordene legger et moralsk innhold i innrømmelser som er diktert av forsøk på en avveining mellom forskjellige viktige interesser og ønskemål, en avveining som kan være riktig eller gal, klok eller mindre klok, men hvor det ikke er spørsmål om feighet eller mot.

En nordmann vil derimot lettest feste seg ved den flammende bekjennelse til vår felles sak, som disse linjene, som ble skrevet midt i Nordens svarteste vinternatt, i januar 1941, inneholder. I det samme diktet: Till Norge, skrev Ture Nerman:

»Vi är med dej, Norge, i smärtan med hjärtat sorgetungt.
Vi blir med dej, Norge, på segerns dag, då du reser dej djärvt och ungt.
Den kommer på nytt, din syttende maj. Världen blir fri.
Ja, vi elsker dette landet. Broderfolket älskar vi.»

Den kom på nytt, vår syttende mai. Er det så vanskelig for den svenske presse å forstå at Ture Nerman hørte til den norske hjemmefronts æresgjester i Oslo den dagen?

Det norske folks takk og hyllest til Sverige, slik den kom til uttrykk etter frigøringen, for alt hva Sveriges regjering og folk

har gjort til fordel for Norge og Norges kamp, er ærlig og oppriktig ment. Den oppfatning at Sveriges nøytralitet har vært til stor fordel for Norge, deles av det store flertall av nordmenn. Og vi forstår også med foreningen Nordens formann at denne nøytraliteten måtte koste innrømmelser, selv om det både i Norge og Sverige vil være meningsforskjell om hvilke innrømmelser som var nødvendige.

Men et folk som har vandret gjennom dødsskyggenes dal, for å bruke professor Paasche's ord, har også lært å kjenne sine nærmeste venner, menn som for oss står som representanter for det beste i det svenske folk, de som aldri ga opp, som talte de samme ord i 1940 og 1941, som i 1944 og 1945.

Er denne holdningen ulogisk? Kanskje. Men det har vært hensikten med denne artikkelen å søke å vise at det her dreier seg om ganske ulike utgangspunkter og forhold. Og la oss i siste instans huske at de som skapte den norske hjemmefront, de som bygde opp Mil. Org., flygerne fra Little Norway i Canada, lærerne i Kirkenes, sjöfolkene i handelsflåten, mennene fra Grini og Sachsenhausen, de spurte ikke først og fremst etter hva som var logisk og hensiktsmessig, for de visste hva som var *rett*.